

Levende kulturarv – på bygningens præmisser

Del 1: Den menneskelige skala

Opsamling fra Restaureringsseminar 2014
Af Dorthe Bendtsen, arkitekt MAA og skribent DJ

Seminarets første tematiske blok havde tre indlæg, der kredsede om historiske anlæg og den menneskelige skala med spørgsmålet om, hvordan vi i dag kan drage erfaring fra historien, når vi planlægger og udvikler i historiske anlæg.

Peter Thule Kristensen: Gottlieb Bindesbølls arkitektoniske virkemidler

Seminarets første tematiske del blev indledt af Peter Thule Kristensen, arkitekt MAA, lektor, ph.d. og fagleder ved Kunstakademiets Arkitektskole og prisbelønnet for sin bog om Bindesbøll. Peter valgte i sin tid at skrive om Bindesbøll, fordi han er en interessant person; han var både national og kosmopolitisk, både romantisk og pragmatisk, både snusfornuftig og monumental. Peter gennemgik nogle af Bindesbølls byggerier med fokus på at indkredse hans virkemidler, især forholdet mellem del og helhed. Med Oringe Sindssygeanstalt fra 1854-58 som eksempel fortalte Peter, at Bindesbøll "opererer med den samme figur, det samme *tegn*, overalt i bygningen. Han bruger f.eks. det samme valmtag, hvad enten det er på overlægens bolig eller hos de mest urolige og afsindige patienter." Valmtaget bliver dermed det tegn, der både findes på de enkelte bygninger og bliver hele anlæggets tegn. Bygningernes funktioner var adskilt mellem f.eks. forstander og patienter, og dette afspejler sig i arkitekturen; anlægget minder f.eks. om et herregårdsanlæg, hvor forstanderen boede i den mest markante og markant placerede bygning, hovedbygningen i anlæggets akse. Alligevel er anlægget også demokratisk, noget helt nyt på den tid, da det samme element, f.eks. valmtaget, gentages på alle bygninger, både hos høj og lav. Det var en helt ny måde at disponere på, hvor der tidligere var langt større differentiering.

Bindesbøll arbejdede også med farver og stoflighed modsat tidens "arkitekturdiktator", klassicisten C.F. Hansen. Det var på den tid, man opdagede, at antikken var polykrom, og farver blev dermed en form for demokratisk ideal; Bindesbøll var én af de første, der i dansk sammenhæng brugte polykromi, som Thorvaldsens Museum fra 1839-48 er et godt eksempel på. Bindesbøll arbejdede også med 'det storslået simple', selv i sin monumentalitet er hans formsprog enkelt og simpelt, eksempelvis Thorvaldsens grav på museet.

Hvor Peter Thule Kristensen fortalte om de særlige (kende)tegn, der karakteriserer Bindesbølls arkitektur, handlede de to øvrige indlæg om, hvad vi i vor tid gør med udgangspunkt i det eksisterende.

Hanne Moe: Diakonissestiftelsen – at udvikle for mennesker

Hanne Moe, arkitekt MAA og projektchef ved Diakonissestiftelsen, fortalte om stiftelsens arbejde med Udviklingsplan 2020. Man ønsker bl.a. at modernisere det eksisterende miljø og skabe nye byrum og mødesteder, der skal åbne mod omgivelserne, samt at bevare det grønne miljø, der allerede er på stedet. Stiftelsen blev grundlagt i 1863, perioden efter den store kole-raepidemi, fordi man ønskede bedre faciliteter til at tage sig af syge. Hans J. Holm er den oprindelige arkitekt, og der er med tiden bygget flere bygninger i området, der i dag består af meget forskellige bygninger i et mangfoldigt område, både internt og i forhold til den omgivende by. Hanne fortalte, at ikke alt er lige kønt eller lige tidssvarende, så der er tale om både at bevare noget, at rive noget ned og at bygge noget nyt. Der har været en proces med en konkurrence for en helhedsplan for området, hvor de grundlæggende tanker har været at bevare de vigtigste bygninger og at bygge nyt i et moderne og nutidigt formsprog, der skal have referencer til det gamle uden at efterligne. Det gælder f.eks. i forhold til materialeholdning og til inspiration fra eksisterende former og bygningselementer; her nævnte Hanne bl.a. et motiv med kamtak-

ker, der har dannet forlæg for formgivning af en ny bygning. Hovedtankerne i helhedsplanen er at flette det nye og det gamle sammen i et tæt bebyggelsesmiljø med udgangspunkt i den 'røde ryg', som de eksisterende hovedbygninger udgør, som baggrund for de nye tiltag; de skal ifølge Hanne ikke "mase sig på," men skal skabe en sammenhæng mellem nyt og gammelt.

Birte Skov: Bispebjerg Hospital – fredning og fremtid

Dernæst fortalte Birte Skov, arkitekt MAA og chefkonsulent i Kulturstyrelsen, om processen med fredning og forvaltning af Bispebjerg Hospital, som blev fredet i 2010. Fredninger fokuserer ofte på de konkrete bygninger, men her består den af både bygninger og omgivelser. Anlægget er opført af Martin Nyrop i 1908-13 og er disponeret efter pavillonprincippet; det første af den type i Danmark. Tanken var, at det skulle føles nærmest hjemligt at være på hospitalet, skalaen skulle være menneskelig, og der skulle være en helhed i bygninger og grønne omgivelser.

Udover at området er ét af de største fredede anlæg i Danmark, så er sagen også særlig af en anden grund: processen, hvor der var en fælles forståelse hos alle parter helt fra begyndelsen. Der var en god dialog med hospitalsledelsen, der var positivt indstillede i forhold til en fredning og havde stor forståelse for stedets værdier. Ledelsen fik lavet en registrering af bevaringsværdierne både for bygninger og omgivelser. Københavns kommune lavede en lokalplan for området, og sammen med fredningsbestemmelserne dannede alt dette et solidt grundlag for konkurrenceudbuddet til det nye hospital. I 2012 var helhedsplanen en realitet, og det samlede projekt kommer til at bestå af både nybyggeri og restaurering af de eksisterende bygninger.

Birte Skov glædede sig over den gode proces, men nævnte også, at et godt grundlag ikke er nok. Styrelsen og hospitalets driftsafdeling skal opnå en fælles forståelse af kvaliteternes og kravene. Birte nævnte de manualer, som styrelsen har haft gode erfaringer med på f.eks. Holbæk seminarium og LO-skolen. Manualer er til hjælp for både ejere, brugere og myndighed og skaber en fælles forståelse for, hvordan man skal håndtere bygningerne, herunder hvornår man skal søge om tilladelse. Med en god forproces, involvering af de forskellige parter og tæt opfølgning opnår man det bedste resultat, mente Birte og kunne konstatere, at det på Bispebjerg er overordentligt godt på vej.

1. debat

Efter de tre indlæg inviterede Pernille Stensgaard til dagens første debat. De tre indlægsholdere tog plads på scenen med Peter Thule i midten mellem de "to gamle anlæg," som Pernille drilende kaldte Hanne Moe og Birte Skov. Debatten samlede sig om tre hovedtemaer: Hvordan det eksisterende kan danne grundlag for det nye, hvordan man beskytter omgivelser, og hvordan man får en god proces.

Peter Thule mente, at man ikke skal være overforsigtig, når man bygger ved eller på det eksisterende; det var man i hvert fald ikke på Bindelbølls tid. Men man skal selvfølgelig sikre, at det nye har høj kvalitet. "Det er jo ikke bare sådan, at alt gammelt er godt, og alt nyt er skidt," sagde Peter. "Jeg er også lidt træt af det skarpe skel mellem nyt og gammelt. Måske kan vi godt bygge lidt tættere på, hvis det er en god arkitekt," fortsatte han og tilføjede, at det selvfølgelig ikke er noget, man kan vide på forhånd, og at det derfor måske føles sikrere at være forsigtig og restriktiv.

Netop det at bygge meget tæt på det eksisterende blev diskuteret i forhold til Diakonissestiftelsen, hvor der blev sat spørgsmålstejn ved, om området blev overbebygget; Hanne Moe forklarede den ganske rigtigt høje bebyggelsesgrad med, at det sker i en i forvejen tæt og sammensat kontekst, Frederiksberg er det sted i Danmark med den højeste bebyggelsesprocent. Det grønne bliver holdt fast i små byrum i rummene mellem bygningerne. Der blev også stillet spørgsmål til, hvilke analyser af de eksisterende bygningers formsprog, der har ligget bag formgivningen af det nye, bl.a. analogien med kamtakker, der i det nye blot bliver en form uden kamtak-

kers betydning som afslutning af f.eks. en længe.

Modsat Diakonissestiftelsen, der ikke er fredet, men bevaringsværdig, bliver det nye byggeri på Bispebjerg holdt adskilt fra det eksisterende. "Det er så færdig en plan fra begyndelsen," sagde Birte Skov, "at det er svært at lægge nye bygninger i det eksisterende." På Bispebjerg er der tale om fredning af både bygninger og område, og det er uden for dette område, at det nye byggeri skal være. Der var flere af deltagerne i salen, der var glade for, at der nu tilsyneladende er bedre muligheder for at beskytte omgivelser og ikke blot enkeltbygninger. Nogle ønskede dog endnu bedre muligheder for at regulere byggeri tæt på fredede bygninger med beskyttelseszoner, andre nævnte muligheden for at frede sigtelinjer. På Bispebjerg har man løst dette ved at frede alléer; ikke de enkelte træer, men 'en allé' og hermed den sigtelinje, alléen definerer.

Udover fredning er der også gode muligheder i områdebeskyttelse, hvis man bruger de forskellige planredskaber f.eks. lokalplaner, som er et nyttigt instrument i samspil med en evt. fredning. Og netop dette samspil allerede i forprocessen blev også fra salen fremhævet som meget vigtigt og værd at lære af i Bispebjerg-projektet.